

Werk

Titel: Commentationes Societatis Regiae Scientiarum Gotti

Verlag: Dieterich

Jahr: 1828

Kollektion: Wissenschaftsgeschichte

Digitalisiert: Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen

Werk Id: PPN35283028X_0006_2NS

PURL: http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN35283028X_0006_2NS

LOG Id: LOG_0052

LOG Titel: De variis mercibus ab urbibus Germaniae septentrionalis seu Hanseaticis per Secula XIII - XVI. ex Russia euectis et occidentem meridiemque versus longius transportatis etc.

LOG Typ: article

Übergeordnetes Werk

Werk Id: PPN35283028X

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN35283028X>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain these Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

DE VARIIS MERCIBUS AB VRBIBUS GERMANIAE SEPTENTRIONALIS SEU HANSEATICIS PER SECU-
LA XIII-XVI EX RUSSIA EUECTIS ET OCCIDENTEM MERIDIEMQUE
VERSUS LONGIUS TRANSPORTATIS; ET QUIDEM INPRI-
MIS QUATENUS ORIENTIS MERCES IN HIS NEGOTIIS
PER ILLA QUATUOR SECU-
LA LOCUM HABUERINT, EADEMQUE E RUSSIA ULTERIUS VECTAE, QUANTUM
REM HANSEATICAM ADIUVISSE DICENDAE SINT?

COMMENTATIO

GEORGII SARTORII

RECITATA

DIE XVI. JUL. MDCCCXXV.

Diversae sententiae ad hoc usque tempus ea de re, quam tractaturi sumus, in medium prolatae sunt. Quamquam iam antea in historia foederis, quod Hansa magna Germanica vocatur, opinioni, secundum quam vrbes Hanseaticae mercaturam mercibus orientis permutandis fecerint, eaque illis maximi momenti visa fuerint, contradixeram, tamen recentioribus temporibus extitere, qui huic falsae opinioni fauerent, aliique affirmarent, in hac mercatura et harum mercium vectura summum commercii Germanorum cum Russia momentum constitisse, hocque a civibus vrbi-um Hanseaticarum sine dubio bene perspectum fuisse. a)

a) Talia profert denuo KARAMSIN, *histoire de l'empire de Russie*, traduite par MM. St. Thomas et Jauffret. à Par. 1820. 8. T. V. p. 481. his verbis: *Les Russes fournissaient aux Mogols les draps d'Allemagne, et procuraient aux Allemands les marchandises de*

Non hic quaerimus, an priori mediæ aevi tempore vsque ad seculum decimum tertium negotiatio eiusmodi a populis Scandinaviae et Venedorum (*Wenden*) per Russiam exercita fuerit, neque omnino in dubium vocare est animus, nec negamus Germanos septentrionales his remotis temporibus nonnullas orientis merces, mediantibus Scandinavis et Venedis per Russiam accepisse. Coniunctio enim Russorum cum Constantinopoli per Borysthenem, porro cum diuersis Asiae partibus directa atque indirecta, tum, quod orientis merces in Scandinaviae regiones septentrionales delatas fuisse certissime constet; tot denique nummi Graeci et Arabici in oris maritimis maris Balthici reperti, hoc manifeste demonstrant: at recentiora huius rei argumenta fere nulla inuenimus, exceptis illis, quae viri docti *Rasmussen* et *Traehu* publici iuris fecerunt,

P. Asie; in conspectu negotiationis Russiae per imperium Mongolorum vsque ad Iwan III. a. 1426; neque tamen argumenta aut documenta vlla probantia addit, nec accurate definit, vtrum sub Germanis intelligat Germanos septentrionales, de quibus hic sermo est, nec ne. — Sententia alius auctoris Germanici G. DE BREDERLOW in: *Geschichte des Handels und der Cultur der Ostsee-Reiche im Mittelalter bis zum Schlusse des sechszehnten Jahrhunderts, mit besonderm Bezug auf Danzig*. Berlin, 1828. 8. p. 24 sqq. leuis quidem et arrogantiæ insignis, contententis explicari non posse, cum tot minores vrbes Hauseaticae negotiationem cum Russia grauissimam iudicauerint, nisi orientis merces potissimam eius partem constituissimas, cum alia argumenta deficiant explanatione accuratiori non eget. Quodsi Germani orientis merces viliori pretio aliunde emere, quodsi hi atque Europa occidentalis per alias vias facilius has merces sibi comparare poterant, quodsi denique reputes, pelles pretiosissimas aliasque Russiae proprias merces, quae nusquam acque bonae tamque vili pretio comparari poterant, ibi tantum reperiiri potuisse, atque importationem Germanicarum non minus, quam a Germanis ex occidente Russiam versus inuectarum mercium; grauissimam fuisse, hoc argumentum, nulla alia re confirmatum, per se perit.

eaque de causa serioris modo temporis rationem habemus, de quo, secundum argumenta recentiora, in tabulariis reperta, accuratius iudicandum est. b)

Quamvis in hoc tempore priori aduectionem orientis mercium per Russiam auxilio populorum maris Balthici non infitiamur, tamen a verisimilitudine abhorret, tunc temporis Europam occidentalem, mediam atque australem hac inprimis via orientis merces adeptam fuisse, quod viae antiquitus consuetae cognitae essent, quarum ope orientis mercium desiderio sine ambagibus et viliori pretio satisfieri poterat.

Temporibus longe antiquioribus Romani per Syriam et Aegyptum merces orientis apportarunt trans sinum Persicum et mare rubrum aduectas; cum vero tempore succedente Byzantium se attolleret, hae merces partim prioribus, partim recentioribus viis eo aduectae sunt, posteaque a Graecis et Arabibus, tum ab urbibus Italiae, paulatim efflorescentibus, in plagas litorales septentrionales maris mediterranei adductae sunt.

Sine dubio vrbes Italiae, Venetia, Genua, Pisa et Amalfi seculo nono cum Constantinopoli commercio coniunctae fuerunt, et cum imperatoribus Graecis ea de re seculo decimo pactiones fecerunt. Italorum postea singuli in foris Europae australis, occidentalis et mediae conspiciuntur cum mercibus orientis permutando acquisitis, quamvis initio demum seculi decimi quarti in Anglia et in

b) Rasmussen collegit plura huc spectantia, quae ad Scandinauiam pertinent in docta dissertatione: *Om Arabernes og Persernes Bekjendskab og Handel i Middelalderen med Rusland og Skandinavien af Dr. J. L. Rasmussen*, edita primum in *Athene et Maanedskrift udgivet af Chr. Molbech* (Mares, April, Mai. Kiöbenh. 1814. 8. dein quoque singulatim edita. Conferas quoque, quae in pluribus dissertationibus vir clarissimus C. M. Fraehn hac de re attulit inprimis in: *Ibn Foslan's und anderer Araber Berichte über die Russen älterer Zeit*. St. Petersb. 1824. 4. passim.

Belgio sedes fixas acquisiverunt, et cum Germania superiori perpetuo iuncti reperiuntur. Graecos longe post eversionem imperii Romani, quod in occidente fuit, in Italia et in aliis oris magis in occidentem vergentibus, per longius tempus dominationem quandam obtinuisse, atque cum Constantinopoli coniunctos fuisse, non dubium est. Iuxta Danubium quoque negotiatio cum Constantinopoli et cum Kiiovia (Kiew) procul dubio locum habuit, cuius ope merces orientis facilius, quam per mare Balthicum obtineri poterant. c)

Etsi igitur non verisimile sit, hac via septentrionali Europam australem, mediam et occidentalem has orientis merces sibi olim comparasse; tamen septentrionem remotiorem et australes regiones maris Balthici tamdiu per Russiam illis desideriis satisfacisse probabile est, donec negotia Italarum septentrionem versus crescerent, et subsidio Germanorum orientis quoque merces ad littora maris Balthici apportarentur. Post eversionem atque interitum antiquarum et inclitarum urbium mercatoriarum in Scandinavia, in regionibus Slavicis ex parte in Germania, cis Mare Balthicum sitarum, Wysbia procul dubio in insula Gothlandia in summum mercaturae fastigium enixa est in mari Balthico. Certiora vero et documentis confirmata de negotiis huius urbis aut huius insulae, et quatenus per eas orientis mercimonia perpetuo a Constantinopoli aut ab aliis variis Asiae regionibus per Russiam adducta fuerint, hucusque non inuenta sunt. Opinio autem temporis multo serioris, quaeque tantum arguit, famam eiusmodi negotiationis cum oriente in insula

c) Opus HÜLLMANNI: „*Geschichte des Byzantinischen Handels. Fkfst a. d. O. 1808*“ argumentis copiosioribus adferendis otium fecit. Licet tamen comparare, praecipue ob coniunctionem Germaniae australis cum Kiiovia et Italia: C. Th. *Gemeiners Reichsstadt Regensburgische Chronik. Regensb. 1800. 4. Th. 1.* praecipue p. 282, 285, 286, 432, 478. et „*Franz Kurz, Oesterreichs Handel in ältern Zeiten. Linz, 1822. 8. p. 14 et 15 et articulum decimum octavum p. 331 sqq.*

conseruatam fuisse, nihil certi praestat, etsi monetae multae Arabicae et Graecae ad nostra usque tempora in insula detegantur. Indicia scripta accuratiora hucusque reperta non sunt, atque ex fati infauis huius urbis et insulae serioribus colligere licet, cur haec indicia scripta prodita omnino desiderentur.

Quodsi vero sermo est de posteriori tempore seculi decimi tertii et sequentibus, de negotiis urbium Germanicarum sensim ad mare Balthicum institutis, deque earum coniunctione inter se et cum aliis Germaniae ciuitatibus ad mare Germanicum sitis, vnde paulatim foedus Germanicum, quod Hansa magna Germanica vocatur, enatum est; haud verisimile est, orientis merces hac via magnam partem mercaturae Hanseaticae cum Russia confecisse. Magna industria urbium Italiae diuersis temporibus ad oras Syriae, favor nouorum orientis dominorum Francorum intra expeditiones sacras, Venetorum expugnatio Constantinopolis, eorum expulsio per Graecos imperatores adiutos aemulis Genuensibus, amborum occupationes in Graecis insulis, ad mare nigrum, Assow et Caspium coniunctiones eorum mercatoriae per has vias cum pluribus Asiae partibus; auxilia postea Mameluccorum Venetis praestita iuxta oras Syriae et Aegypti, atque studia horum aliorumque Italarum, conuersiones mercatorias cum septentrione Europae constituendi, vbi initio seculi decimi quarti in Anglia et Belgio sedes fixae eorum reperiuntur. Haec omnia in dubium vocare videntur, talem progressum orientis mercium per Russiam, propter commoda Scandinaviae, australium orarum Maris Balthici, et vicinarum maris septentrionalis perdurasse. Ex hoc tempore quidem, e quo certa et firma documenta adsunt, vestigia reperiuntur, vnde patet, vrbes Germanicas in his seculis regna versus septentrionalia merces orientis procul dubio plerumque ex Italia et Belgio apportasse; quamvis non dixerim, Russiam eas merces hac via imprimis acquisisse, cum hoc regnum, praecipue eius partes australes et orientales, propiores vias nossent ad adipiscenda haec mercimonia;

tamen vestigia apparent, vnde colligere licet, quasdam orientis merces a Germanis aut Hanseaticis ad Russiam septentrionalem adductas fuisse. Contra certum est, nullum vestigium ad hoc vsque tempus repertum fuisse, vnde cluceat, vrbes foederatas Germanicas maritimas et Hanseaticas per Russiam hoc tempore orientis merces adduxisse. Ceterum relationes, quae ad mercaturam Russiae cum Germania a seculo duodecimo vsque ad decimum sextum, pertinebant hucusque adeo vitiosae et rariae fuerunt, vt e silentio earum de orientis mercibus per Russiam auxilio vrbiū Germanicarum ad mare Balthicum conditarum, et occidentem versus positarum et Hansae aduectis, colligi non possit, eiusmodi mercaturam prorsus locum non habuisse. Atque haec forsā causa est, cur semper denuo existant, qui contrarium affirmant, quamvis hucusque nihil certi in medium protulerint, neque relationes documentis novis stabilitas communicauerint, quod tamen optandum esset, vt sententia per se non verisimilis, manifesta et indubitata redderetur.

Diu spes frustrata fuit plura documenta reperiendi, quae olim multa de hac mercatura extiterant. Cum enim seculo decimo sexto periculum factum esset, pristinam Hanseaticorum cum Russia interpellatam mercaturam restituendi, et legati ciuitatum hanseaticarum in diaeta constituti, postularent, vt cunctas ad hanc negotiationem pertinentes membranas et documenta ad diaetas sequentes vrbiū legatorum transmitterent, responsum est, nullas relationes de iuribus olim in Russia perceptis reperiri, quae tamen in eo potissimum constitisse nouerint, quod portoria nulla in Russia soluenda fuissent.

At postea accuratius explorando sat magna copia eiusmodi documentorum et membranarum nostris temporibus inuenta est, quae mercaturam Germaniae cum Russia inde a seculo tertio spectant, inprimis Lubecae, quae fuit et est libera vrbs et Hansae princeps, ita vt illa confessio in conciliis Hanseaticorum proposita nihil demonstret, nisi illo tempore tabularia vrbiū aut indigesta fuisse,

atque hac ratione res inuentu difficillimas, aut operam nimis leuem in reperiendo positam fuisse, aut denique posterioribus demum temporibus documenta huic spectantia, deleto emporio Nouogrodensi, Lubecam adducta fuisse.

Dreyerus, Syndicus quondam Lubecae ac praepositus ecclesiae cathedralis, operam dedit, vt tabularium Lubecense ditissimum quoad negotia inter Hansam et Russiam, in ordinem redigeret et indicem scriptum actorum et documentorum componeret, quod a posteris grate agnoscendum est, cum totius copiae farraginis cognitionem faciliorem fecerit, quamuis, neglectis quibusdam in legendis documentis, vitia admiserit, ita vt interdum ea non recte designaret, atque in quibusdam, typis exscriptis, nominatim in specimen iuris publici Lubecensis, menda grauissima committeret, quae collatis documentis statim apparent. Attamen labor vere herculeus erat, quem nemo tam breui, quod habuit, tempore exantlasset; ceterum nunc demum fundamento iacto inuentio facilior reddita est, atque emendationes locum habere possunt; merita viri non omnino contemnenda sunt ab exploratoribus vestigia eius prementibus, qui magno emerent, si eiusmodi quamuis vitiosum fundamentum in cunctis aliis urbium tabulariis reperire possent. Lubecae contigit, vt post obitum Dreyeri alii strenui successores tabulario praeesent, qui curatis supplementis nouas obseruationes fortuna adiuti facerent.

Aditus autem ad hoc et alia tabularia, qui mihi liberaliter admodum concessus fuit, praecipue Hamburgi, Bremae et Coloniae-Agrippinae, quibus, cum prius editionem historiae hanseaticae curarem, mihi uti non licuit, sperare me permittit, fore vt opus exhibeam rei accomodatius et veritati propius, cum variis impedimentis, quae priori editioni officiebant remotis, subsidia maiora adsint; cum aetas maturior autorem adiuuet, et disquisitiones in his aliisque eiusdem generis historiis incepto faueant. Vtcumque vero emendationes in opere priora necessariae existant, quas

quidem ego, adiutus eiusmodi subsidiis, tempore succedente proferam; tamen caussa nulla reperta est, cur a sententia antea pronunciata recederem, mentionem nimirum mercium orientis ab uribus foederatis Germanicis aut Hanseaticis per Russiam aut plane locum non habuisse, aut saltem huius mercaturae gratia negotiis Germanorum cum Russia a decimo tertio seculo ad decimum sextum non magnum pondus tributum fuisse. Documenta quidem viginti et quod excurrit annis ante a Dreyero aliisque typis exscripta continebant pauca aut prorsus nihil, quod ad diiudicandam quaestionem hic propositam conferre posset; vix mentio facta est interdum mercium ex Russia a mercatoribus Germanicis aut Hanseaticis eductarum; qua propter tam pauca iudicia certo colligere non permittunt, fieri non posse, vt, cum merces orientis non occurrant; in aliis documentis e tabulariis nondum erutis, reperiantur, si nempe in vniuersum caussam comprobare nolueris, ex qua Germani tunc temporis has merces per alias vias leuiori pretio emere potuerint. Pauca documenta, quae ex illo tempore typis exscripta fuere quaeque hanc mercaturam Russiae cum Germania spectant, nihil continent, quod certi quid praestare possit, verum quoad numerum nullius quoque momenti sunt. At obseruandum est, in scriptis relationibus nondum vulgatis, quasque praecipuas deinde typis exscribere in animo est, vestigia nulla apparere, vnde pateat, orientis mercimonia a Germanis aut Hanseaticis a seculo decimo tertio vsque ad seculum decimum sextum per Russiam importata fuisse. Sat ampla collectio pactorum (recessuum) Hansaticorum in diuersis tabulariis inuenta est, quae partim ad corrigenda saepius vitiosa exempla eorum adhiberi possunt, quae plerumque ex fine seculi decimi quarti in bibliotheca Hafniensi reperiuntur, plurima etiam pacta temporis sequentis in diuersis tabulariis perspicendi, excerptendi et transscribendi occasionem habuimus; at neque in his neque in aliis documentis et actis vlla orientis mercium a Germanis per Russiam importatarum, vestigia reperta fuere,

neque in litteris, quas vrbes mutuo scripserunt, atque inprimis earum, quae occidentem versus positae sunt, cum iis, quae inter septentrionem et orientem iacent, neque in documentis, quae pacta vrbiū continent cum magistratibus Nonogrodensibus, nec denique in legibus aulam Germanorum Nouogrodiac spectantibus vllam huius rei mentionem factam deprehendi.

Attamen aduersarii contendere possent, horum omnium documentorum silentium non equiparandum esse negationi definitae; verum enimvero respondere licet, absurdum esse negare, quod nemo tunc temporis affirmauerit. Quodsi vero quis obiiceret, quamuis multae chartae atque membranae tibi praesto fuerint, haec negotia spectantes, nonne fieri possit, vt aliae in Russia reperiantur; quae comprobent a te negata? Hoc procul dubio fieri potest, et ipse unumquemque inuito, atque exhortor, vt in tabulariis a me non exploratis summam operam consumat ad inuenienda argumenta mihi contraria; quae quidem me grāto esse accepturum animo profiteor d).

Ceterum, si cogito, multas relationes prelo non commissas, quae nobis praesto fuere, sedulo a nobis perlustratas earumque ambitum, momentum et rationes penitus excussas esse, parum probabile videtur, eiusmodi documenta inueniri posse, quae ad refutandam sententiam nostram faciant. Quodsi ex illo tempore indices portiorum ad haec negotia Germaniae cum Russia pertinentes adeo integri adessent, vt recentiori et nostra tempestate exstant, vti quoque tunc temporis partim pro aliis quibusdam generibus negotiationis Germaniae septentrionalis ad occidentem versae adfluere; ex silentio eorum vniuerso multo certius colligi

d) Sententia supra memorata nouissimi Russiae historici testimoniis caret. Quodsi voce *Allemands vrbes foederatae Germaniae septentrionalis* intelliguntur, equidem vellem, vt haec opinio documentis aut aliis fide dignis relationibus adinuaretur.

posset, aduectionem Asiae mercium per Russiam locum non habuisse. Eiusmodi indices autem portoriorum prorsus desunt, et verisimile est, tales ad hoc genus mercaturae Germanicae pertinentes illo tempore nunquam exstitisse. Vnde factum est, vt seculo decimo sexto in conciliis Hanseaticorum affirmaretur, portorii immunitatem vniuersam praecipuum priuilegium negotiationis Germanicae in Russia fuisse. De omnibus generibus mercaturae Germaniae septentrionalis aut Hanseaticorum accuratos et plenos portorii catalogos habemus more hodierno tantum ex ea negotiatione, quam vrbes Germaniae cum Belgis exercebant, eosque iam a seculo decimo tertio, in quibus singulae merces diuersis portoriis oneratae sunt; hi quidem catalogi ad historiam mercaturae huius temporis multum valent, et dolendum est, importationem plerumque cum exportatione adeo mixtam esse, vt certe colligi nequeat, vtrum merces importatae an exportatae designatae sint. In negotiis Germanorum septentrionalium ac Hanseaticorum cum Anglia, de qua magnam copiam documentorum, atque litterarum immunitates largientium habemus, indices portorii ad singula pertinentes non occurrunt. Quaedam merces quidem enumerantur vectigalibus oneratae, ceterum, vt omnes aliae merces quoad vectigalia a pretio pendant, imperatur, idque ea ratione, vt praeter pristina vectigalia (quae *Costumes* vocantur) tres denarii ab vnaquaque libra soluantur. In negotiis Germanorum septentrionalium aut Hanseaticorum cum Dania, Noruegia et Suecia eiusmodi indices portorii imperfecti, ex his temporibus, rarissime occurrunt, vectigalia nominantur, quae a nauibus, ab vsu cubilium piscatorum, ab amphoris atque a nonnullis mercibus, minime ab omnibus, soluenda sunt: at eiusmodi catalogi, qui ad omnes merces et importatas et exportatas spectant, vt in Belgio, tunc non reperiuntur. Eo minus hoc locum habet propter negotiationem Russorum cum Germanis eo tempore, de quo hic sermo est; nam vectigalia generalia, raro occurrentia, quae in aula Nouogrodiae principe a mercatori-

bus soluenda erant, quae naues soluere debebant, huc non pertinent, cum explicationem desideratam praestare nequeant. Secundum omnes relationes nobis hucusque cognitae de hac mercatura idem locum habet, et nisi quid noui reperiatur, statuendum est, omnem spem abiiciendam esse, fore, vt ex adeo perfectis portorii indicibus, quemadmodum in aliis terris reperiuntur, et nunc vulgares sunt, quaestioni certe respondeamus, cum tales hucusque saltem nusquam reperti sint. Verum enimvero in diuersis decretis Hanseaticorum, in mutuo epistolarum commercio urbium, in pactis Germanorum cum magistratibus Nouogrodiae, in catalogis mercium aut captarum aut perditarum, denique praecipue in omnibus legibus aut statutis, curiam Germanorum Nouogrodiae, vel eorum emporium ibidem spectantibus, quae *Scra* vocantur, et in eorum additamentis, vti postea locum habuere, saepenumero merces quidem occurrunt, quae a Germanis ex Russia exportatae sunt, nunquam vero in his mercimonia inueniuntur originem orientis indicantia. In decretis Hanseaticorum non modo, sed longe magis et perfectius in ordinationibus curiae Germanorum Nouogrodiae, *Scra* dictis, multae inueniuntur leges, quarum ope in emendis ibi mercibus cauetur, ne quis mercibus adulterinis decipiatur, verbi causa in emtione pellium, corii, cerae e. a. At nunquam in his variis legibus orientis merces a Germanis aut Hanseaticis coemtae reperiuntur, vnde patet, hic Germanos orientales merces nullas emisse, et si quidem locum habuerit, hanc emtionem, quoad negotia Germanorum cum Russiae incolis, nullius momenti fuisse; cum procul dubio in emtione margaritarum, aromatum, pannorum e. a. ex oriente dolus et fallaciae non minus locum habere possent, quam in emendis Russiae mercibus propriis. Semel modo idque tempore longe posteriori, quam de quo hic sermo est, cum magna Hansa Germanorum vetusta vix nomine constaret, cum nemo vti nostris temporibus, ob merces orientis quasdam per Russiam ab aliis Europaeis euectas, hanc mercaturam

magni aestimaret. Anno 1643, secundum relationes Mss. in Lubecae tabulariis, tres penitus foederatae civitates Hanscuticae, in quibus nunc posita est consociatio, legationem miserunt in Sueciam, et vectigalium deminutionem rogarunt, quae Suecia in exportatione mercium ex Russia euectarum trans Neuum et urbem Naruam exegerat. In hac petitione merces recensentur, quarum portorii deminutionem desiderarunt. In hoc catalogo merces orientis haud reperias, quod demonstrare videtur, Hanscuticos, tunc temporis vt antea, nullas aut paucas forte hac via euectas orientis merces, nullius momenti iudicasse. At in edicto reginae Christinae singulis schedis typis expresso, procul dubio secundum hanc petitionem merces per Naruam euectae vectigali deminuto onerantur, at ita, vt mercimonia in Suecicis nauibus euecta minus soluerent, quam in aliis nauibus; inque hoc catalogo omnino bombyx et stragula Persica reperiuntur, cum omnia reliqua, pelles, coria, sebum, linum, cannabis, stupa, adeps piscium, cera et eiusmodi alia sine dubio originis Russicae sint. In relatione posteriori de negotiis Russorum praecipue per Archangelopolim cum Europaeis occidentalibus, a DE RODE a. 1653 e) scripta, et in alio scripto Suecici J. P. KILBURGERI f), quod hac relatione nititur a. 1674, commemoratur sine dubio euectio quarundam orientis mercium ex Russia per Archangelopolim, nominatim mentio fit bombycis Persicae, rhei ex Bucharia praeter magnam copiam aliarum mercium originis Russicae indubitatae. Ambo autores demonstrare volunt, quam vtilius sit, si loco circuitus longi per

e) J. DE RODES *Bedenken über den Russischen Handel im J. 1653. v. Sammlung Russischer Geschichte B. X. St. 1. oder Beiträge zur Kenntniss Russlands, herausgegeben von G. EWERS und M. v. ENGELHARDT. T. I. p. 238 sqq.*

f) BÜSCHINGS *Magazin für die neue Historie etc. T. III. p. 247—341.*

Archangelopolim haec mercatura reducatur in pristinam viam per mare Balthicum, eamque ob rem auxilia et instituta necessaria a Succis praestentur. Russis quoque exponitur quam salubre sit, complures orientis merces, nominatim Persicas aliasque per Russiam et mare Balthicum exportare, quaque ratione effici possit, ut cum Batauis et Anglis, qui longe aliis viis Europam his mercibus instruant, feliciter certare possint. Simul apparet ex his relationibus, quam saepe negotiatio Russica cum Persis turbata, quibusque difficultatibus onerata fuerit, cum interea mercium vi vocantur Turcicarum inuectio per Moldauienses minus vexata fuisse videatur, et negotiatio inter Russiam et Chinam anno 1654 initium ceperit.

Hac ratione igitur certissime affirmare licet, ad hoc usque tempus nihil quod magni momenti sit, contra nostram supra laudatam sententiam, in medium prolatum esse, et addere licet, a nobis nihil inuentum esse, quod eam refutaret. Contra in variis relationibus hucusque notis atque typis exscriptis aut exscribendis haud commemorantur; atque magni momenti videtur non minus ratione cognitionis mercium pristinarum quam linguarum, eas singulatim recensere, uti repertae sunt, atque adnotationibus illustrare. Nonnullas ex his mercibus quidem accurate explicare non possumus. Sed utcumque obscura sint et manebunt, luce clarius tamen demonstrare licet, quamuis species mercium saepius certo enucleari e verbis non possit, genus tamen certissime posse, deque orientis mercibus nusquam sermonem esse. Faciamus itaque periculum.

Euectae fuerunt per quatuor secula a decimo tertio usque ad decimum sextum a Germanis septentrionalibus s. Hanseaticis imprimis ex Russia pelles, et quidem primum sciurorum griseorum, quas populi Romanae stirpis per medium aeuum *vaio*, *vair* siue *varium*, nostrates *Pehwan* s. *Velwan*, Franco-Galli nunc *petit-gris* vocant; notat autem vocabulum in veteribus documentis

Hanseaticis Germanice scriptis *schones werk* et *grauwerk*, in latine scriptis vero *opus pulchrum* et *griseum*. Vocabulum *werk* scilicet tunc significabat pelles et coria, ad verbum translatum latine *opus pulchrum* s. *griseum*; pelliones quoque in Germania inferiori hac de re *Buntwerker* vocati fuere. Cum vero res bene nota sit, et saepissime in documentis typis vulgatis et manuscriptis occurrat, ei non immorabimur nec loca adferemus probantia.

Laudantur porro pelles mustelarum, scilicet mustelae martis, ermineae et vulgaris, quae corrupto vocabulo Ruthenico, *lastken* et *lasten g*), designata fuit (a Ruthenico *lisiza*, quod vocabulum in alias occidentis Europae linguas migravit); denique pelles mustelae zibellinae (*sabelen*, *zabelvelle*). Porro pelles lutrarum imprimis species tunc *menken*, *meneken* dicta, nostratibus, corrupto vocabulo Ruthenico, *Noerz* bene nota, i. e. pelles mustelae lutreolae ore albo *h*); dein pelles castorum *i*).

g) In statutis v. g. curiae Nouogrodensis Ms. de a. 1504 occurrunt *Hermelen* (mustelae ermineae) et *lastken*, item *grawe lastken*, cum per hiemem, vti sciuri in Russia, hunc seu album colorem induissent. In statutis eiusdem curiae, *Skra* dictis, et a Marpergero editis (Ius mercator. Lit. G. 273) de a. 1603, iubetur: *Lastken und Hermelken zu kaufen bey Zimmers* (i. e. *timmer*, significans numerum LX pellium) *rein, gut und unverfälscht*. — Apud Franco-Gallos *lasquettes*, et apud Hispanos *piles de lasqui* nominantur v. NEMNICH *Waarenlexicon* I. 99.308. et Eiusd. *Waaren-Encyclop.* III. 149. vbi *piles de lasqui* redduntur Anglice *young ermines*, *Laschützen*, *Felle von jungen Hermelinen*.

h) In negotiationibus Mss., inter Ruthenos et Hanseaticos a. 1423 habitis, laudantur inter alia II *tymmer meneken* s. *menkeuelle*, quas pelles abstulerunt priores; item in statutis a Marpergero editis antea nominatis. Hoc vocabulum quoque apud nos in vsu erat vsque ad finem seculi XVII, v. indicem portorii Stadensem a. 1691 in KLEFEKERS *Samml. hamburgischer Gesetze*, T. VI. p. 319., vbi scribitur *minken*. Nunc vocabulo corrupto Russico vtimur

Alia vocabula paullulum difficiliora, alias pellium species indicantia, quae tamen interpretari possumus, nobis sese obtulerunt. Sic vocabulum *Wymetken* ex Ruthenico *wymetka*, significans deterrimum quidque, de deterioribus pellibus, quae a mercatoribus repudiandae erant, adhibitum fuit *k*). *Harding* et *haerwerk*, quo ultimo vocabulo nostrates quoque utuntur, sunt pili ferarum aut animalium domesticorum, qui fasciatim venduntur *l*). Alia vox

Noerz, *Norz*, Russorum *norka*, *norki*. Angli dicunt *mink skins*, Sueci *Mänk*, *Menk* cf. NEMNICH *Waarenlexicon* I. 27. 378. 511.; MOELLER, *Lex. Succ.* h. v. viuetra lutreola ore albo.

- i) In diæta Hanseaticorum a. 1442, Stralesundis habita Mss., vetnere ciuitatum legati, ne emerent mercatores *beuerwammen*, *men alset van den vlesche togen is*.
- k) In negotiationibus Mss. inter Russos et Hansae socios, a. 1509 habitis, postularunt vltimorum legati, vt Rutheni optinae conditionis pelles ermineas et mustelarum vulgariarum (*hermelin und lasten*) offerrent Germanis „*effte ere wymetken dregen*”: cum et Germani tenerentur bonae conditionis merces Ruthenis offerre. Magis adhuc corrumpitur verbum in *Skra* a Marpergero edita, et in huius Mss. in tabulario Lubecensi asseruato de a. 1603, vbi *wynmeydken* et *wynmedken* scribitur. In litteris Mss., quas Hanseatici legatis suis, a. 1598 in Russiam mittendis, dederunt, iubent, vt omnem apud Ruthenos darent operam, ne in posterum misceantur *wynmedekens bloten vnd graw* bonae conditionis pellibus ermineis.
- l) Decreuerunt mercatores in curia Nouogrodensi a. 1346 in festo cathedrae S. Petri: *Neman sal kopen valsch werk noch getogen werk — — eder harwerk dat van ruscen to gemaket si, eder vt anderen werke getoghen si, noch genegede eder ingebundene doyenisse*. — (Scra Ms. in tabular. Lubec. asseruata). — In diæta Hanseaticorum a. 1402 (Recessus Mss. in biblioth. Hafniensi) statutum fuit repetitum his verbis: *vnde van vortogen werke, dat in sinem wesende nicht en is, vnde van harding dat gesthoren vnde velschet is* etc.

Scheuenesse s. *Scheuenesse*, (*Seeuenesse* *n*) a Germanico *schaben*, *schaven*, *schween* deriuarem atque synonymum esse alius, quae in priuilegijs ab Hanseaticis in Flandria, Hollandia et Brabantia impetratis saepe occurrit, scilicet *clippine*, a verbo *clip*, quod et nunc apud Anglos significat abscindere, vnde *clippine* et *Scheuenesse* aut pelles tonsae, aut pili ex pellibus educti, fasciculis ligati et hoc modo venditi. Sub vocibus *doyenissen*, *troynissen* s. *troynisse*, et *umme kort werk* pelles viliores intelligendas esse, per fraudem bonis mixtas, ita vt inducerentur emtores, sat bene constat *n*). Vox dein *lusches werk*, s. *lusz werk* aut pelles lyn-

n) In diplomatibus Mss. lubet haec adferre: Oldermanni, sapientes et mercatores curiae Nonogrodensis a. 1343 statuerunt: *dat neman kopen scal sceuenissen, den bi dusenden, vnde bi haluen dusenden, vnde bi verden delen*. In priuilegio Ms. Margarethae Flandriae comitissae et filii eius Guidonis, eiusdem terrae comitis, Romani imperij mercatoribus concessio a. 1252, et Abeti ducis Bauariae, Hollandiam regentis a. 1358 Ms. et 1363 apud Mieris groot Charterboek D. III. p. 145. millenium *de Scheuenesse* et *Sceuenisse* legas. Quod autem in alio Ms. s. a. ex seculo decimo quarto inscripto „Hi sunt articuli propter Ruthenos” haec vox *Scenevissen* scribitur, puto ex incuria scriptoris prouenisse et *Sceuenisse* legendum esse.

n) Lubet adferre nonnulla loca ex manuscriptis: Statuta in diaeta legatorum Hansae theutonicae Lubecae a. 1434, Bonifacii, conclusa seu potius renouata sic se habentia: Nemo emat a Ruthenis *troynissen*, nec vendat *troyennissen van reinem werk*, quisquis vero has pelles adfert, iureiurando adfirmet, quod sine dolo eas emisset ab aliquo, qui non est de Hansa theutonicorum. In diaeta autem legatorum, Lubecae quoque habita, repetierunt haec statuta, quibus addiderunt, nemini licere *troynissen van reinem werke umme (to) steken efft vortogen werk*. In litteris vrbiu Liuoniae, per legatos suos in vrbe Wald congregatarum, ad Lubecam a. 1465 missis, narrant Liuoni, communem mercatorem, Brugis in Flandria residentem, eis scripsisse, quomodo „*men de troyniss van reuen*

eium, aut vulpium indicat o). Restant tria vocabula difficillima, Popelen, Klesem et Annyge p), quorum prius pelles quasdam

werke vinne steeket vnde uth tuet" atque peliisse tales pelles in fiscum redigere, cui quoque, sequentes antiqua statuta, se adherere declarauerunt Liouoni, dummodo de nouo scriptis publicarentur. Explicentur haec sensu difficiliora per alia, quae in privilegiis et statutis communis mercatoris Brugis seu in Flandria degentis, leguntur, quaeque ex Ms. quodam Coloniae Agripp. sub rubro *Aut copiael bouck* asseruato, statutaemporii a. 1356 et 1576 continent, transscriptimus: de pellium fascibus ibi sermo est: „*vnd daer den in ghebonden weren doynissen of ander quade velle vor vul, daer men nicht mede vultoen mochte anders wan bi XV of bi XX na ziner weerde, alst van olders ghewest heft, vnd daer mede beuonden worde, de solde verbort hebben eene mark goldes. — Item weert dat enich man beuonden worde, de werk betoghe, of dat vnder ymande beuonden worde werck, dat betoghen were mit vorsale, in wat steden dat gescheen were, vnd hyr to markede queme, dat is to veruemen, dat he dat vmmeekeerde vnd verkofte dat int haer, vnd dat ander vor vul verkofte, de solde verboort hebben de vorseide boete*" etc. Obscura, his allatis, clara redduntur. Qui, innumerabiles fere fraudes, in emtione et venditione pellium perpetratas, partim accuratius noscere vult, ei commendamus imprimis J. BECKMANN, *Waarenkunde* II. 251. 269 etc.

- o) Vti *Voss* in Germania inferiori dicitur pro Germ. super. Fuchs, loss, los, luhs pro Luchs, lynx, positum esse iudices; at mallem potius vocem, cum haud dubie pelles vulpium, quoad maximam partem e Russia euectas fuisse constet, nec nomen vulpis in documentis occurrat, a Ruthenorum et Polonorum *lis*, *lisiza*, quod vulpem significat, nostrum *lus* s. *lusch* deriuare.
- p) Vocabulum *Popelen* inuenies in iam laudato statuto curiae Nouogrodensis Ms. de a. 1343: *Neman scal kopen troyenissen den bi dusenden — vnde anders nicht to nemende, mer stucke vor stucke, vnde desgelikes manch popelen.* Ruthenice significat cineres, at nexus alium sensum poscit, ideoque sententiam nostram in textu memoratam, verisimilem admittas. Quod porro attinet ad *klesem*, coniecturam timide quidem addam, deriuandum esse vocabulum ab Islandico *Klasi*, (cf. B. HALDORSONII lexicon Islandico-Latino-Danicum ed. R. K. RASKII h. v.) quod iuncturam, nexum, centonem significat, Danice *Forbindelse*, *Samenföjning*, *Flikvaerk*, quod satis bene quadrat, supplendo pelles, pellium, seu pilorum, fasces. Confirmantur, quae monuimus, verbis supra allatis: „*noch genegede eder ingebundene doyenissen.*" Quod autem ad vltimum verbum spectat, *Annyge*, ne coniecturam quidem audeam.

colore nigro, alterum forsân pellium s. pilorum fascies indicat, tertium nec coniectura interpretari auderem. At quaecumque sint difficultates vltima haec verba recte interpretandi, ex nexu patet, de pellibus aut pilis ex illis eductis, ergo de indigenis Russiae mercibus modo sermonem esse.

Pelles animalium domesticorum et ferarum, quorum cutis non pili imprimis aestimabantur, seu coria a Germanis quoque exportata fuisse, ex documentis patet; inter alia Bohranen corrupte a vocabulo Ruthenico Barányje ovtshinyje, significans pelles ouiles vna cum lana; nostrates dicunt *Barangen*, *Baranken* q). Porro coria illa, quae tum et nunc quoque nomine *Jufflen* et *Saffian* bene nota sunt r), dein cutes Alcium.

Exceptis his pellibus et coriis maximi pretii aestimabatur commercium Ruthenos inter et Germanos ob ceram ex Russia euectam. Fraus in emenda cera non minus timenda erat, quam in emtione pellium; at cum res satis nota sit, ei non immorabimur. Sed de sensu duorum vocabulorum adhuc disputandum erit, quae vna cum cera occurrunt, res indicantia, quae in quodam nexu

Occurrunt autem verba *Annyge*, *klesem* et *lusz werck*, in litteris Mss. in tabulario Lubecens. asseruatis, ab Hansa ad consulem et ducem vrbis Nouogrodiae missis a. 1476, *am sonnauende in den achte dagen des hulgen lichams*.

- q) In statutis curiae Nouogrodensis, *Scra* dictis, et a Marquardo publici iuris factis de a. 1603 (Ius mercator. Lit. G. 273) inter alia iussum fuit: vt pelles, quae dicantur *Bohranen*, antequam emanant, debeant submitti iudicio rei peritorum, ne dolose illis admixta coria vitulina inperiti emanent. Legatis ad magnum ducem Russiae mittendis a. 1598 (v. supra) idem mandauerunt Hanseatici. Pelles vitulinae in his documentis *Upoike*, *Apeeki* s. *Aperki* vocantur, corrupto vocabulo Ruthenico, *Opoika koshi* seu *opoikowjya koshi*, cf. NEMNICH, *Waaren-Lexic.* I. 378.
- r) In statutis modo nominatis et a Marpergero editis, quoad coria, *Jufflen* dicta, haec adduntur; emtor eorum et quidem heluorum, *Teletein* (rectius *Telätina*) dictorum, caueat, ne loco coriorum bouum aut vaccarum accipiat coria equorum, vocabulum Ruthenicum in Mss. *kunivi*, apud Marquardum *kumin* mendose scribitur, rectius *konnyja koshi*.

cum cera fuisse pro certo habeas. Haec vocabula sunt *Stolpen* et *Swin*, primum a Russorum *Stolpy s) v. Stolby* derivandum esse nullum dubium est, volumen quoddam, nostrum *Rolle*, significans, suppleas speciem adipis, in formam quandam redactam; *Swin*, ex nostro Germanico derivandum esse et adipem suillum indicare satis bene constat. Cera et sebum, in volumen quoddam seu formam redacta venum-dabantur, dolose cerae miscebantur aliae species pinguetudinis, quod ab Hanseaticis interdictum fuit. In curia Nouogrodensi signum quoddam seu sigillum, approbantibus arte peritis, ab oldermannis imprimebatur, quo testarentur cerae bonitatem, quod nunquam quoad pinguita, *Stolpen* et *swin*, locum habuit, quorum libera venditio, nisi cerae miscerentur, vnicuique licita fuit.

Sebum denique, linum et cannabim ex praecipuis mercibus fuisse, quae ex Russia tunc a Germanis exportatae fuerint, constat. Nominantur quoque funes, et filum, ex quo conficiebantur rudentes, dictum *Kabelgaern t)*. Nominantur rarius inter merces ex Russia a Germanis septentrionalibus euectas, adeps piscinus, frumentum, butirum, carnes, linteum subtile, damask u) dictum;

e) Lubet ex multis aliis sequentia tantum transscribere. Deceuerunt seniores et sapientes curiae Germanorum Nouogrodensis (*Sera Ms.*) anno MCCCXXXII. fer. secunda proxima post conversionis festum b. Pauli: *Dat valsche was, dat mit manigerleye gude gevelschet was, dat en scal neman copen.* — — *Valsch was, dat mit smere, eder mit ekerne, eder mit harpoyse, eder mit buteren, eder mit erwiten — gevelchet were etc.* — *Swin, de ungevelschet sin, de mach men copen na eren werde.* A. MCCCXXXIII. des maeniaghes na paschen: *Witlich si — dat dat was, dat de wasvindere gut vindet — dat dat neman mit sante peters zegele bezegelen sal, den sante peters olderlude siluen.* — *Stolpen eder swin sal men nicht bezegelen.*

t) Angli et nunc dicunt *Cables*. Legati Hansae, in Russiam mittendi, (v. supra) in mandato habuerunt, vt omnem operam darent ad obtinendam bonitatem huius *Kabelgaern* et frumenti.

u) Navis cuiusdam Deden, quae ex portu Naruae vela dedit, munita cum literis securitatis viae, a maguo duce Ruthenorum scriptis, capta et combusta fuit a. 1566 a Labecensibus. Rutheni postulabant restitutionem naui et mercium, inter quas, exceptis pellibus, cera et butiro, nominantur XL arschin Damask i. e. linteum subtile. Ms.

at superius nominatae merces, videlicet pelles, cera, sebum, linum, cannabis tunc, vti etiam nunc, praecipuae erant, ob quas hoc commercium maximi aestimabatur. Cum autem in tot et tam variis documentis, quae mercium ex Russia euectarum mentionem faciunt, ne verbum quidem inuenias, quod indicet merces orientis seu Asiae a Germanis inde exportatas fuisse, sit penes lectorem iudicare, vtrum, quae ab initio et iam ante viginti et quod excurrit annos proposuimus, his confirmata sint, nec ne.

Addamus modo nonnulla, quibus probetur Germanos interdum orientis merces in Russiam adportasse, quamuis lubenter concedam, maximam partem earum Ruthenos ex vicinis Asiae regionibus et Constantinopoli duxisse. Hansae legati, a. 1510 in Moscouiam missi (ex relatione Ms.), cum Naruam venissent, locum magni ducis tenenti in vrbem Iuangularod inter alia semuncias aromatatum dono dederunt. Ex literis Lubecensium Ms. a. 1584, IV. Iun. ad magistratum vrbis Naruae percipimus, quendam Germanum nomine Siekman principi cuidam Ruthenico vendidisse inter alia pannum aureum, vti vocatur, atque margaritas; permutando accepit linum et auenam. In statutis vero curiae Nouogrodensis a Marpergero editis de a. 1603 iubebatur Hanseaticis, vt merces aduehant bonas non falsas, inter quas et serica nominantur; porro iussum fuit Germanis ibi bombycina minime vendere in minores partes diuisa, nec illa metiri cum vlna aut Arschin, sed copiam modo (*en gros*) vendere, ne Rutheni, quibus mercatura minuta permessa fuit, offenderentur.

Permulta insuper loca adferre possemus, quibus probaretur, Hanseaticos orientis merces per haec quatuor secula in Scandinaviam plerumque attulisse; cum autem nemo hanc rem in dubium vocet, quae monuimus, sufficiant.
